

ÎNSEMĂRI MEMORIALISTICE (II)*

11 August 1944

Vineri seara – 11 Aug(ust) am fost chemat la Maniu la București. Ajuns la orele 9 seara, mi se spune că la 9 ¹/₂ trebuie să merg la întâlnire. Neputând amâna – cei doi ce mă așteptau în (...) nu m'au lăsat – am mers, scuizându-mă și cerând să amânăm pe a doua zi. Nu s'a putut.

A început primul personaj să-mi spună în câteva cuvinte de ce e vorba – pentru ca apoi să pună pe cel mai tânăr să-mi expună:

M'a întrebat ce mi-a spus dl M(anu). I-am spus că n'a avut timp în mașină (I-am lăsat la Popovici) decât să mă prevină că fusese și el înainte cu D.B.(?), dar ce-au făcut nu știu. Atunci mi-a rezumat ce-au stabilit. Este necesară imediata eșire din război, ca să nu fim între cei înfrânți și să obținem unele ameliorațiuni (în orice caz să evităm înăsprirea condițiunilor).

[L-am întrebat: ce ameliorațiuni spera și dacă are v'ro promisiune. Am înțeles: un colț de țară liberă, poate la (...), poate mai largi la Ardealul de Nord și că sunt mai deducții decât asigurări, eu nu cred în ele].

(...) ne trebuie forță, de care Mareșalul nu vrea (indiferent din ce motive: el spune că nu se poate). Lucrul trebuie forțat. Armata e cu regele, dar are altfel moralul și elanul dacă știe că în jurul R(egelui) e un guv(ern) al tuturor forțelor politice și oamenilor pol(itici) cu nume. Deci nu guv(ern) militar, ci guv(ern) cu cea mai largă bază politică – deci al Uniunii patriotice care s'a încheiat. D(omn)ii M(anu) și (...) au acceptat, primul ca să prezideze, al doilea, f(ără) portofoliu. D(omnu)l M(anu) a spus că el ține să intru și eu, iar eu am spus că nu voi intra. Mi se cere să intru și eu – și se stăruie că odată ce credem că nu ne mai putem opune, este logic să ne luăm răspunderea.

Am răspuns: Pusă problema așa, recunosc că argumentul cu armata, pe bază de guv(ern) politic larg, are greutate. Dar nu acesta este aspectul principal al prob(lemelor), foarte complicate, foarte grave, care necesită un examen mai greu. Eu am unele aspecte clare, altele confuze, altele necunoscute. Nu pot da soluție decât cu date certe și cât mai complete. Văd însă bine: ce nu trebuie să facem, ca să nu mergem la (...). Voiu examina deci problema, așa cum o văd eu.

A urmat o expunere în felul notelor ce urmează:

La un moment dat am fost întrerupt de cel tânăr (nu cel mai tânăr): Chestiunea a fost soluționată, nu o mai luăm de la început: se va forma un guv(ern) M(anu), în care va intra și D(...) și chestiunea era să intri și D(umneat)a – și de aici o discuție vie, care m'a silit să-i spun cu voce tare, cerând scuze celui mai mare. Eu nu discut aici avocatură, ci judec pe bază de premise ce cunosc. Nu intenționez să surp ce ați aranjat în baze de date pe care nu le cunosc – dar conștiința mea îmi spune că ce vreți să faceți constituie profundă greșeală ce poate deveni catastrofală p(entru) Țară și Dinastie: sechestrarea de către germ(ani) a Reg(elui) și oamenilor politici, complicații fără compensații cu Rușii, imposib(ilitate) a englezilor de a face mai departe un pas în folosul nostru, pârjolirea Țării de nemți, ocupație germană înaintea celei ruse, participarea noastră mai departe în devastarea Țării [doar alături de Ruși în loc de germ(ani)]. Cu ce folos? La aventuri nu merg.

Cel mai bătrân – care din ochi mă aproba și confirmase cele ce cred eu despre Mareșal Ant(onescu) – m'a întrebat:

- Atunci de ce am mai luptat p(entru) pol(itica <țării>) contra Regimului Antonescu?

Am răspuns: La început ca să împiedicăm part(iciparea) R(omâniei) la războiul. Apoi ca să se oprească la timp, pe Nistru. [Eu am cerut să merg pe front, după decl(ararea) răz(boiului) p(entru) Bas(arabia), dar am plecat după ce s'a aventurat dincolo de Nistru]. Apoi, ca să prindă momentul de a ieși, când am socotit că a sosit (după Uman). Unde e contradicția?

Am avut impresia că a recunoscut. În tot cazul, a subliniat cu gesturi aprobative cea mai mare parte din argumentația mea. După acestea, discuția s'a încheiat cu o recapitulare a mea: să nu mai sacrificăm oameni, pândind momentul când Mareșalul poate fi(...) sau poate fi(...), a scoate țara de lângă Axă; dar nu e acum momentul și proiectul lor nu se poate realiza – încercarea putând deveni catastrofală.

* Partea I a apărut în AMS, V-VI, 2006-2007, Botoșani, pp. 355-378; partea a II-a a fost preluată din revista FC, n-rele 29-30-31, 2008, Botoșani.

Lovitura fiind militară – nu politică – generalul de față, întors de pe front, e mai în măsură să dea (lămuriri). A fost de părerea mea.

A doua zi, discuție cu Maniu, care mi-a spus:

-Problema are două laturi:

Una politică: Un guv(ern) de coaliție poate iscăli "armistițiul"- a doua zi poate protesta, ca Brat(ianu) și Cogăln(iceanu) la 1878.

A doua tehnică: Acel guv(ern) nu poate înlăt(ura) guv(ernul) Ant(onescu) fără concursul tehnic al aliaților. Altfel, ar fi o aventură – la care nu se pretează. Aici e de acord cu mine.

Așteaptă: ce ajut(or) pot oferi aliații. Nu i-am răspuns la (părerea lui) decât indirect (prin St. Și Vis): Aliații nu se pot ocupa azi de frontul sec(undar) al R(omâniei).

(lipsește o pagină – n.O.L. Șovan).

1. Politica viitoare a României: Cu Rusia.

a) Acest războiu prăbușește din temelie sistemele politice în care a trăit lumea în ultimele secole și este în același timp o revoluție de lichidare a sistemelor economice și sociale din epoca liberalismului.

Politica externă a României a fost orientată din așezarea geopolitică a ei: teama de colosul rusesc care de la începutul formării statului rus, a tins să se rostogolească spre sud-spre Bosfor și Marea Mediterană – cum este firesc să tindă a ieși la ocean orice popor mare. Nici o dată potențialul de dezvoltare al pop(orului) rus n'a fost mai mare ca azi. Așezate în calea acestei tendințe, instinctiv sau călăuzite de idealul ce trebuie să aibă un popor, adică: unirea tuturor fiilor înăuntrul hotarelor istorice și asigurării independenței statului lor – România a căutat să facă față acelei primejdii.

Numai cu forțe proprii fiind imposibil unui popor mic, orientarea politicii externe a României – fără deosebire de partide politice, a avut acelaș punct de plecare – "a face față primejdiei rusești". Deosebirea a început acolo: cu cine? Unii au crezut (ademeniți și de ideologia dictatorială): cu Germania. Alții – pregătiți sufletește, poate și de ideologia democrată – cu Anglia și Franța.

Cei care au susținut alianța cu Germania s'au înșelat: se face dovada că Anglia rămâne biruitoare. Dar nu față de Rusia. Sunt convinși, chiar dacă am fi fost alături de Anglia și Rusia, am fi pierdut Basarabia de Nord și Sud – Rușii și-ar fi impus p(unctul) de vedere cu privire la gurile Dunării, cum și-a impus în cazul Poloniei, aliați lor și cauza mărturisită a războiului Angliei; cum și-l vor impune față de Turcia [Bosf(or) și D(ardanele)], aliați Angliei.

Raportul de forțe de azi între aliați, și dependența Anglo-americană de Ruși în Asia – cât timp ține războiul cu Japonia – lasă Europa de mijloc și de S(ud)-E(st) la discreția rușilor, care, profitând de moment, își aranjează cumva, cu prilejul „armistițiilor”, toate litigiile cu toți vecinii (Finlanda, Țările Baltice, Polonia, România, Peninsula Balcanică) cu consimțământul silit al anglo-americanilor) și cu concursul politic impus acestora – așa ca la Conferința Păcii Rușii să nu fie nevoiți a lua parte – sau să poată pe bună dreptate respinge direcția problemelor ce-i privesc „odată ce au fost rezolvate cu consensul aliaților”.

Nu știm ce raporturi de forțe se vor dezvolta în viitor care să permită revanșa A(nglo)-Americanilor. Pentru generația noastră însă, e clar: nu mai putem conta nici pe Germania, nici pe Anglia - ci vom avea de-a face cu Rusia. Să fim în clar, vom face și trebuie să facem politică cu Rusia, direct, conștient, leal.

b) Fără teamă și fără prejudecăți de reformele sociale. Acestea – or vor fi în spiritul timpului nou – care lichidează epoca liberală; și în acest caz ele se vor impune prin forța mecanică a legilor progresului; (ori) sunt artificiale, și ca atare condamnate de timp. Grija noastră trebuie să fie ca structura internă social-economică să fie potrivită condițiilor organice ale poporului român – iar nu impuse după tipare străine ce nu se potrivesc în totul.

În acest scop, forțele naționale politice vor trebui să fie utilizate în scopul adaptării la formele progresului, la corpul nostru național. Prevăd două sisteme politice în concurență: țărănismul (evolutiv, democratic) și comunismul (revoluționar, dictatorial, comandat din Moscova).

2. Făcând politică cu Rusia, înțelegem să armonizăm sau să acomodăm tendințele de dezvoltare ale poporului român cu cele firești ale poporului rus – fără a recurge la adversarii Rusiei – dar nerenunțând la ceea ce constituie rostul suprem al unei nații: unitatea fiilor ei în coprișul aceloraș hotare și independența lor în cuprinsul statului lor, firește: stat ce are tendințe armonizate cu ale celui-lalt stat, cu compromisul reciproc de știrbire a suveranității fiecăruia, fără de care este greu de a obține sincera armonizare. Fără de acestea, un popor rămâne (...) a-și căuta sprijin în afară, neputând renunța la rostul său suprem.

3. Această politică impune mai întâi lichidarea onorabilă a actualului războiu; în tot cazul : sinceră, curajoasă și demnă – plecând de la aceste două date certe.

a) România este învinsă, Rusia este învingătoare, deci cu dreptul forței în mână, cu dreptul de a folosi “ legea junglei”.

b) Rusia comite și sub regimul comunist, ceea ce a comis sub cel țarist: răpirea provinciei rom(ânești) Basarabia adăogând strigătoarea la cer nedreptate: răpirea Bucov(inei) și chiar parte din Regat. Rusia se comportă astfel, cu orice stat ce se simte în stare a răpi ceea ce e al altuia mai slab. Acest lucru nu poate fi primit decât cu cuțitul la gât. Acest lucru nu poate fi întâmpinat decât cu strigătul unei nații, care să despică paginile istoriei viitoare.

O nație care n'ar face asta ar da dovadă de lașitate. Odată faptul consumat – căci nu ne facem iluzii – urmează înfățișarea sinceră și leală a noii politici. Dacă Rusia nu urmărește desmembrarea corpului național românesc, sfârticarea lui în scop de aservire; dacă se împacă deci cu conceptul unei Româнії întregite și cu libera ei dezvoltare națională; nimic nu ne împiedică să mergem la cea mai largă cooperare de pol(itică) ext(emă), militară și economică cu Rusia.

Dacă Rusia însă urmărește să facă din România un simplu instrument la dispoziția ei, prin sfâșierea trupului, prin atățare de lupte intestine, prigoana limbii și culturii naționale etc. – (după metoda imperialismului capitalist) – nimic nu va împiedica nația română să-și caute căile de ieșire – atâta timp cât va mai avea o conștiință sau un instinct. În orice caz, România va rupe cu politica de provocare a Rusiei, prin acceptarea de a fi instrument al uneia din rivalele Rusiei. (Politica omului sărac, cu pogonul lui între 2 mari moșieri care la început se certau – și prindea bine săracului – dar mai pe urmă unul a răpus pe celălalt; săracului nu-i rămase decât să se înțeleagă cu biruitorul – nu cu biruitul).

4. Ce concluzii practice se impun de aci, pentru prezent.

a) Acceptării păcii propuse, căci n'avem ce face alta (....).

b) Deci, nu de un guvern național sau un gouv(ern) reprezentativ, ci de un guvern de pace, cu caracter tehnic, de pref(erință) militar, dacă nu, și mai potrivit, cel ce a făcut războiul.

Aliații au propus un armistițiu, care e în realitate pace, căci rezolvă definitiv pretențiile Rușilor (front 1940 și despăgubiri) cu asentimentul, îndemnul și constrângerea angloamericanilor. Condițiile sunt imperative; e un “dictat”. Le e indiferent cine îl semnează: guvern sau opoziție care ar fi în măsură să înlăture guvernul.

A urmări o formă de guvern care să ralieze toate forțele Țării, ar putea fi o acoperire p(entru) Rege – și p(entru) armată p(ână) la un punct, și p(entru) regimul Antonescu.

Dar: ce interes are nația să se solidarizeze cu un act care e un rap? Dimpotrivă: ea trebuie să scoată geamătul mamei care-i vede fiica răpită de călău. Țara trebuie să geamă prin organele ei firești, care redau glasul pământului și eoul veacurilor: partidul național țărănesc (cel puțin). Și acest geamăt trebuie să lase deschise porțile generațiilor viitoare.

Orcât ar regula raporturile de hotare, numai raporturile de forțe – un drept apărât la timp rămâne un sămbure de forță morală ce poate însufleși generațiile mai norocoase ale viitorului. Și dacă ar fi să mai nădăjduim ceva la Conf(erința) Păcii – eu: - de ce să nu putem invoca (măcar că ne-am sprijini pe un armistițiu?) – charta Atlanticului care spune că nu vor fi recunoscute înstrăinările de ținuturi sau provincii decât dacă va fi fost făcute cu consimț(ământul) națiunilor respective?

De ce Regele să arunce pe tablou toate rezervele Țării de care poate avea nevoie mâine poimaine, criza dinastică fiind orcând pusă la ordinea zilei alături de Rusia prea puternică? Ce s'a petrecut în Italia – unde Regele s'a opus războiului și unde le-a făcut posibil succesul – este dovadă în plin. Și apoi, mai presus de orice: interesul Națiunii.

Deci, nu guvern naț(ional) sau reprez(entativ), ci guvern de doliu, de Pace.

Care?

Cel mai firesc; actualul guvern: face pacea războiului pe care l-a făcut. Rușii nu s'au opus. Sau guvern militar, fiind vorba de guvern de armistițiu și deci de lichidare a unui războiu. Sau guvern de tehnicieni, cu sau f(ără) oameni politici, dar nu de elemente reprezentative. De aceea, am fost contra participării Part(idului) Naț(ional) Țărănesc la un guv(ern) de acceptare a Păcii – datorită lui fiind de la formula protestul istoric, iar apoi de la formula programul de colaborare cu Rusia pe baza faptului împlinit și a lămuririi țințelor comune armonizate în cadrul principiilor expuse mai sus – dacă aceasta va fi cu puțință: de nu, libertatea fiecăruia între (variante?) de a se orienta, misiunea P.N.Ț. fiind împlinită.

E adevărat că D(omnul) Iuliu Maniu – judecând că situația de țară învinsă e definitivă și că condiții mai bune nu putem aștepta – a fost de părere că odată ce credeam că Țara trebuie să accepte condițiile, putem noi însine forma guvernul de acceptare, și că trebuie să ajungem la acest lucru făcând totul pentru răst(urnarea) guv(ernului) A(ntonescu). Cred că D(omnul) Maniu a fost influențat și de două iluzii, din care prima s'a spulberat – a nu ieși din cuvântul Angliei înseamnă a ne asigura concursul ei la Pace, iar Anglia ne-a sfătuit. Dar prin comunicări, prin radio, prin bombardamente și prin recentul discurs

al lui Ch(urchil) – ne-a spus clar, să acceptăm înțelegându-ne cu Rușii, că nu ne mai poate ajuta (și apoi vedem ce se petrece cu Mikolacik trimis de Anglia la Moscova să se înțeleagă cu Rușii). A doua iluzie e că de grabnica acceptare depinde să avem Ardealul în întregime. Nu are, și nimeni nu are o sugestie în acest sens. Rușii au spus – cu prilejul arm(istițiului) – că recunosc dreptul R(omâniei) asupra Ardealului de Nord în total sau în parte și că vor ajuta armatele române la recucerire; dar n'au făcut nici o aluzie că asta o condiționează de guv(ern) Maniu, și dacă răst(oarnă) imediat regimul.

Eu cred că ei își au planul lor bine precizat și nu-l modifică după formele noastre de guvernare și după fluctuațiile regimului de la o zi la alta. Recunosc însă că dacă de asta ar depinde soarta Ardealului, greu ar fi Domnului M(aniu) să adopte alte atitudini.

În ce mă privește, sunt însă așa de convins, că în nici un caz nu aș accepta să intru într-un guv(ern) care să semneze mutilarea Țării. Dimpotrivă: m'aș socoti dator să protestez p(entru) istorie și personal și în numele țărănismului așa cum îl înțeleg eu. Nu împărtășesc părerea că acelaș guvern ar putea semna pacea azi și protesta mâine – cum ar fi făcut Brătianu și Cogălniceanu la Berlin în 1878 (care însă nu se puteau sustrage dela datoria de a semna pacea războiului făcut de ei, mai ales că erau victorioși).

Am putea fi întrebați: când am fost sinceri? Ce fel de oameni sunt aceea care azi semnează tratatul și mâine protestează înșiși? Nu este o contradicție între a vedea că: n'avem încotro, pacea trebuie semnată – și faptul că totuș: noi refuzăm să o semnăm. Rezultă aceste lucruri motivante de mai sus. Apoi: cazul Buftea Mareșal Averescu. Cazul Finlanda: demisia Președintelui reprezentativ Rity și încheiat de "plain-pouvoir" Mareș(al) Manerheim care își asumă răspunderea etc.

5. Asupra momentului.

Nu începe îndoială: cât mai repede atât mai bine. Dacă plecăm dela convingerea că prăbușirea Germaniei este sigură și apropiată, atunci trebuie să grăbim să nu cadă peste capul nostru ultimele sfârșămături, și să crutăm Țării jertfe de sânge inutile și devastările unui nou teatru de războiu. Odată însă ce nu avem speranță că condițiile de pace ne sunt schimbate dacă cu orice risc bruscăm lucrul, trebuie să cumptăm ca pagubele să nu întrecă foloasele.

O bruscare a situației poate duce la imediata ocupație germană, cu toate consecințele ei: represiuni sângeroase, arestări începând cu Regele, angajarea rezervelor armatei, svântarea produselor Țării. Nu știu ce ar folosi "aliaților" – care nu ne-au cerut categoric acest lucru - dar știu că pagubele Țării ar fi cu mult mai mari decât foloasele.

Churchil a spus foarte drept: România e între două revolve ("prusace"...!): una în față și alta în ceafă. S'o facem împerejur în momentul de față, înseamnă a trece în fața revolverului din ceafă și viceversa. A' o face: dar cu ce folos? Ce perspectivă nouă ne oferă această schimbare? Vaga deducție că vor fi recunoscători aliații?... E o naivitate. Vezi Polonia, vezi Italia!

Toți militarii competenți spun că germanii [având azi în Țară în total însă (...) 350.000 elemente, alții 650.000] sunt în măsură să dea o lovitură trecând la ocupație directă sau prin g(uvernu) (...). Eu am credința că însuș guvernul ar face-o, ar înceta războiul, dacă nu s'ar teme de germani. Că Mareșalul Ant(onescu) nu poate scoate gâtul din cleștele german, de teamă că-i rămâne capul acolo (confirmare). Dacă lucrul ar fi imposibil, l-ar face el, sigur. Faptul că nu-l face: e o dovadă că nu e posibil. Și dacă la el nu e posibil (când riscă numai conflict cu germanii având toată armata cu el, în acest caz) cum ar fi posibil altceva, când va avea conflict și cu Nemții și cu Mareșalul solidarizat cu ei? Și apoi aceasta n'ar fi realizabil (materialmente) decât pe front în mijlocul armatei.

Deci: înțelegere preal(abilă) cu Rușii? Front comun cu ei împotriva germ(anilor)? S'ar retrage germ(anii) fără lupte, fără pustiirea și pârjolul satelor? Unde e cruțarea Țării de nou teatru de r(ăzboi)? Și de sânge din nou vărsat – când ar trebui să venim împreună cu R(ușii) trăgând și în germ(ani) și în satele rom(ânești)? Și cu ce compensații dela Ruși?

6. Ce cred că trebuie făcut?

Eu nu pot oferi o soluție completă în necunoștința tuturor datelor. Am unele aspecte clare - am altele incerte și altele necunoscute.

Pe datele cunoscute:

a) A nu mai face țara jertfe inutile, de sânge și de sate și orașe devastate. Deci a ne împotrivi la noi inițiative ofensive, numai defensive etc.

b) A urmări eșirea cât mai grabnică, pândind momentul cu cele mai multe șanse și cele mai mici primejdii.

c) A împinge pe Mar(eșalul) Ant(onescu) să facă el acest lucru; și numai dacă am vedea că nu vrea, deși ar putea: a avea mijloace sigure (pregătite) pentru înlăturarea regimului.

d) A pregăti un guv(ern) tehnic p(entru) pace, nu de reprez(entare) națională.

e) A țin contact cu aliații informându-i că pustiesc țara degeaba – cu atâtea bombardamente – că nu e posibil, că problema e militară, nu politică, că raportul de forțe mil(itare) în R(omânia) e încă fav(orabil) germ(anilor).

În tot cazul: noi trebuie să avem aceste convingeri care ne feresc de aventuri.

La rezumat:

a) Țara va fi nevoită să facă politică externă cu Rusia. Trebuie s'o facă în plin și leal – întrucât se asigură libera dezvolt(are) națională în granițele ei firești. În aceste limite, colaborare cât de largă – fără fără prejudecăți de reformele rusești – dar: evolutiv din punct de vedere românesc, cu metode românești.

b) Lichidarea războiului cât mai repede posibil, cu scop: să nu se prăbușească germ(anii) peste capul nostru, să cruțăm noi jertfe de sânge și teatru de r(ăzboi), să nu adâncim inutil prăpastia între noi și ruși.

c) De un guvern tehnic, dacă nu va fi posibil: de acel ce a făcut răzb(oiul). În nici un caz un guv(ern) reprezentativ. Nu de Part(idul) N(ațional) Ț(ărănesc). Care va trebui să protesteze.

d) Nu e momentul: germ(anii) care nu ne lasă, ar face ravagii inutile (țării?).

7. Cu ce a venit Mareșal Ant(onescu).

Versiunile Maniu:

a) Întălnirea dela Topol(oveni): marți seara 7/8 aug(ust). M'a căutat să-mi spună și ceară ad(eziune?) p(entr)u un guv(ern) al Uniunii Patr(iotice) care să semneze arm(istițiul). I se cere. Răspunsul meu: Nu trebuie să semneze pacea un astfel de guvern în care intră și P.N.Ț. (eu nu numai că nu intru dar aș formula un protest împotriva rap(ut)ului de către ruși); și că astăzi o astfel de încercare e o aventură care expune Țara și Dinastia fără folos. Mi-a spus: Mareșalul a fost cu M(ihai) Ant(onescu) la Hitler care a cerut 3 lucruri:

- să rupem relaț(iile) dipl(omatie) și ec(onomice) cu Turcia (a refuzat).

- să dăm armatei și germ(anilor) produsele de (război?) (a promis 60%).

- să luăm noi ofensiva pe frontul din Moldova [nu știu dacă a promis, dar a auzit că se face mob(ilizare) totală].

b) versiunea doua, complectată și confirmată întrucâtva și de alte cercuri (sâmbătă 13 august la București): Hitler a întrebat pe M(areșal) dacă poate conta pe Rom(ânia) până la urmă. Mar(eșalul) Ant(onescu) a răspuns cu alte întrebări: dacă Germania poate garanta victoria și ce faze ale răzb(oilui) prevede până atunci. H(itler) ar fi răspuns că garantează victoria întrucât este asigurată atât unitatea armatei germane cât și a Țării înăuntrul - chiar dacă ar recurge la măsuri mai drastice ca cele luate recent (spânzurarea câtorva mareșali și generali), iar în ce privește evoluția războiului: că Germania nu exclude – dacă necesități strategice ar cere-o – să abandoneze Italia, chiar Franța; cât privește Grecia și Bulg(aria), nu ține de loc; dar să se știe că în nici un caz nu va renunța la Ungaria și România – și că dacă în Ungaria s'au întâmplat recent unele mici defecțiuni [aluzie, probabil la scoaterea din guv(ern) a nuanței prea germanofile – (...)], se va vedea în curând reacția, apoi l-ar fi plimbat în avion în dosul frontului la Varșovia ca să arate cât de fortificată este poziția armatei germane.

c) Din alte cercuri am aflat câte ceva care confirmă versiunea b.

Mareșalul a fost sâmb(ătă) și s'a înt(ors) duminică sau luni, la H(itler) (5-6 august).

Lovitura de stat din 23 aug(ust) 1944

Marți 22 aug(ust) am fost luat de la Mătăsaru de Ing. Vasilescu și trimis de D(omnul) Maniu.

Mă chemase Mihai Antonescu căruia m'am prezentat imediat, pe la ora 14 pm.

Mi-a spus: -Situția este foarte grea, (...) foarte gravă. Trebuie să plec imediat la Cairo, cu avionul, să iau contact cu generalul... (nu i-am reținut numele atașatului militar american). Iată ce-mi telegrafiază Hays (?), Min(istru)l Americii la Madrid, în momentul plecării la Washington, unde a fost chemat de Roosvelt. Și-mi citește telegrama, al cărui cuprins, în rezumat era: Înainte de a decide să primiți condițiile Rusiei, ia avionul și du-te la Cairo, la generalul... care-ți va vorbi în numele nostru (atașatul militar american). Apoi mi-adaugă că frontul merge prost, precum îmi va spune Mareșalul care se înapoiază astă seară de pe front.

L-am întrebat dacă Hitler, în urma întâlnirii la care au fost chemați (în primele zile ale lui august) le-a cerut să lupte mai departe.

Mi-a spus că el a vorbit cu Ribentrop care n'a cerut acest lucru. Mi-a spus că sunt hotărâți s'o rupă cu germanii – a chemat pe Clodius și Ribentrop și le-a bătut cu pumnul în masă, că așa nu mai poate continua.

M'a întrebat ce cred. I-am spus:

- El nu poate pleca la Cairo. Nu mai e timp. S'ar demasca fața de germani și față de ruși, care nu acceptă intermediari pe englezi și americani. Pot trimite pe cineva, dar el nu poate pleca. Am mai adăugat:

Statul meu? Puneți urechea la pământ; Veți auzi și glasul pământului și glasul strămoșilor: ați greșit – nu așteptați prăbușirea germană peste trupul Țării. Războiul e definitiv pierdut. E de datoria Dv. care l-ați făcut să cereți pacea. Cât mai repede, atât mai bine. Nu adânciți prăpastia. Nu transformați inutil țara în teatru de război și nu mai vărsați sânge nevinovat. Și stați de vorbă direct cu Rușii. Nu repetați greșala Regelui Carol care credea că se aranjează cu Rușii prin germani. De ce căutați să intermediați prin englezi și americani, cu atât complicați lucrul. De altfel a spus-o recent Churchill în discursul ultim și ne bombardează într'una americanii și englezii, ca să primim condițiile. Ce mai așteptați de la ei?

Ați făcut războiul nenorocit, sunteți datori să trageți consecințele nenorocite. Noi suntem datori să ridicăm protestul glasului pământului și strămoșilor că ni se pune cuțitul în beregată și ni s'a impus semnătura. În acest sens – am spus – am vorbit și în altă parte (făcând aluzie la audiența la Rege, de care sunt sigur că nu știu).

Grăbiți-vă. Faceți-o Dv. Adaug și acest argument: "persoanele Dv. fizice pot fi puse în foc dacă o fac alții", am spus jumătate glumă, jumătate serios. Nu știam că chiar a doua zi o să fie arestarea lor – era o vagă prevenire. Zămbia trist.

Așa ne-am despărțit – el spunând: să vii deseară la 8 și tot așa să-i spui și Mareșalului care sosește la 7 de pe front.

I-am spus: Voiu mai telefona odată p(e) oră.

La Mareșal. Dela 10-la 11^{3/4} seara. Telefonând, am luat ora 9. Am așteptat până spre zece. (În răstimp, am aflat în biroul de așteptare, de la Picki Vasiliu, care aștepta și el):

1) Că după numerotarea făcută de organele noastre, germanii aveau în țară, în total, circa 580.000 oameni, din care au retras ca 80.000 – deci au rămas ca la 500.000 – în vr'o 30 de divizii, bună parte eșalonați în dos ca să facă față și la lovituri dinspre sud sau din spate. Ei cereau valută pentru 700.000.

2) Că Pătrășcanu era favorizat de el – scăpat din mână în prezent – fiu al unei colege a lui și al unui (...) al lui: că el l-a ținut liber, deși era cu domic(iliu) forțat (în Poiana Țapului); că e simpatic, dar naiv și că n'are oameni. Au stat de vorbă asupra reorganizării statului și i-a (spus) că vor lua-o încet, nu vor să dărâme dintr'o dată etc. Dar când i-a cerut 4-5 oameni să-i trimită în Rusia, i-a dat o listă de închiși în lagăr, muncitori cu clasele primare etc.

Între la Mareșal, care terminase cu Ministrul de Război, G(enera)l Pantazi. El aștepta să încep eu, eu să începă el. Încep eu: „Merge greu, Domnule Mareșal”.

El începe: „Foarte greu. Vin de pe front. Nu mai luptă soldații. Era să dau un ordin de zi înfierând lașitatea. Dar m'am răzgândit: tot așa petrec lucrurile și cu germanii din Franța, pe frontul rusesc.”

Îl întreb: „Credeți că se poate organiza rezistența pe linia Focșani-Nămoloasa-Galați?”

El spune categoric că nu, dar rectifică astfel: „Germanii nu mai luptă de loc – iar ai noștri mai luptă dar fără elan”, adăugând: de altfel, m'am convins că țările mici nu mai pot face război față de mecanizarea uriașă a frontului armatelor mari: ne-a distrus acele câteva divizii blindate (2? 3?) în câteva ore cu tancurile lor, aviație etc.

Trec la a doua întrebare: Cu ce impresii v'ați înapoiat din Germania?

El: Hitler ne-a tratat ca pe niște vasali (cuvintele lui). M'a chemat să-mi spuie că el este hotărât să ducă războiul până la sfârșit și că vrea să știe dacă poate conta pe România și pe mine. Și mi-a ținut un discurs de un ceas și jumătate - c'ășa vorbește el și gesticulează și bate cu pumnul. Am folosit acest timp ca să-i formulez și eu răspunsul cu alte întrebări: dacă e sigur de victorie, dacă ne acoperă frontul spre Ruși (de unde au retras câteva divizii) și dacă ne acoperă spatele de unguri și de bulgari – la care Hitler a răspuns: Sunt sigur de victorie. Disciplina a fost restabilită. Ai văzut ce măsuri drastice am luat – și de va fi nevoie voi mai lua (Mareșalul vorbea îngrozit: s'au distrus și familiile - împușcate - ale celor condamnați; „feldmareșal spânzurat, nici măcar împușcat”). Apoi Hitler a spus: „soldații-mi sunt credincioși”. Împușcă pe generalii pe care îi suspectează. Mareșalul a întrebat: „Fără nici o judecată?” - Fără nici o judecată. Dar dacă îiucid nefiind vinovați? (nu-mi amintesc ce a răspuns Hitler). Mareșalul a adăugat: a intrat anarhia ca la Ruși în 1917. Cu privire la acoperirea frontului, a spus că să nu ne speriem, că va mai trimite ceva trupe etc.

Eu: V'a mai cerut?

El: Nu. Mareșalul mi-a amintit că a mai avut aceste promisiuni și după spargerea frontului de la Uman și de (retragerea?) din Crimeea, după ce Hitler dăduse asigurări că Crimeea nu va cădea și că

trupele vor avea asigurate retragerea; la care H(itler) a răspuns: nu armata n'ă mai luptat, ci generalii n'au mai luptat, iar Mareșalul a răspuns: armata sau generalii, pentru noi care am (luptat) e totuna.

Cu privire la asig(urarea) spatelui, a spus: Ungurii mi-au făcut câteva porcării (dacă nu mă înșel, chiar acesta e termenul) și dacă mai repetă, vei vedea ce lecție le dau; cât privește Bulgaria, să văd pe cine am să pun Regent!...(Mareșalul era mirat de această încredere în sine a lui Hitler, de a cărui stare mintală avea impresia că se îndoia) - (așa am înțeles din gesturile făcute). Ce-a voit să înțeleagă cu Bulg(aria) nici mareșalul nu-l înțelegea pe H(itler) (...). S'au despărțit fără ca să dea un răspuns."Nici el n'a mai cerut, nici eu n'am mai răspuns la întrebări. Mai ales că se făcuse ora 7, șezusem aproape 5 ceasuri(?) în care vorbise mai mult el".

L-am întrebat: Mai credeți în victoria germană?

El: Nu cred de mult – dar totuși H(itler) continuă să creadă.

Și în fine: Dacă v'ați rupe de Germ(ania) vă mai temeți de-o lovitură a lor capabilă de a pune mâna pe guvern și a păși la directa ocupație militară?

El: Acuma nu mă mai tem. Am suficiente unități (ascunse de ei) în Capitală și în împrejurimi cu care să pot face față cu succes. Așa, fizicește, mă pot suprima pe mine, pe Maniu, pe D(umnea)ta, etc. (se uită la ceas și spune, iată plec la Snagov la ora asta – știu că poliția lor nu-mi poate trimite un (...)).

Atunci încep (...):

Va să zică: De înfrângerea germanilor sunteți sigur; frontal nostru nu mai rezistă că nu mai luptă trupele și nemții au retras din ale lor; va să zică ne putem aștepta să ne pomenim cu Rușii inamici în capitală; iar Dv. puteți face față cu succes unei eventuale încercări de lovitură de stat din p(artea) germanilor. Atunci, ce mai așteptați? Concluzia e simplă și sigură: Încetați ostilitățile, semnați armistițiul. Și repede.

El: Asta vreau și eu, dar vreau întâi garanții de la Engl(ezi) și de la Americani

Eu: Ce garanții?

El: D(umnea)ta nu cunoști condițiile arm(istițiului). Să ți le spun eu. Și începe să scrie pe scurt: prima, cu desarmarea sau lupta comună contra germ(anilor).

Eu: De prisos. Pe celelalte vi le spun eu – că le știu din april(ie).

El: Eu nu pot semna cedarea Basarabiei și a Buc(ovinei) și mai ales ca ei să ocupe cu trupele lor Țara.

Eu: Asta înțeleg să n'o facem noi, care am fost contra (...) războiului dincolo de hotar – dar D(umnea)ta ești dator să tragi consecințele unui război pierdut. D(umnea)ta faci o greșală fundamentală: Uți că România e țară bătută căreia i se dictează condițiile. Sau le primești așa, sau de nu, intră ca biruitor cu toate consecințele.

El: Și pe urmă să mă atacați Dv. Eu vă cer să intrați în guvern.

Eu: De prisos să mai discutăm acest lucru din nou. Interesul Țării este ca Dv. să nu mai continuați un război pierdut – iar noi să protestăm că se impune Țării să semneze un Dictat cu cuțitul la gât. Acest interes dictează – nu scrupuluri și temeri mărunte.

El: S'o faceți Dv., eu nu pot s'o fac.

Eu: Nu sunt multe soluții: sau o faceți Dv., și imediat – sau lăsați pe alții s'o facă, punându-vă la dispoziția lor cu fapta și necondiționat, nu cu consultări ale armatei, clerului etc., cum spuneți altădată.

El a făcut digresiuni pe această chestie – pentru ca să revin: Să nu pățim ca bizantinii care se certau între ei și Turcii intrau în Constantinopol în 1453. Vin Rușii peste noi – asta e groaznica realitate – nu vă pierdeți în mărunțișuri.

El: Eu pe germani nu-i atac – nu e demn, nu e cavaleresc.

Eu: Aveți dreptate. Si eu tot așa aș face. Dar ne vor ataca ei. Atunci?

El: Atunci e altă chestie. Mă bat.

Eu: Așa va fi: Vor trage ei și ne vom bate.

Pe aceste linii, concluzia mergea cu forța mecanică a evidenței. Dar el evita concluzia. Se chinuia – căuta ieșire. Se plimba prin casă. Minute de tăcere.

Eu: Nu înțeleg ce mai așteptați. El îmi cere cuvântul de onoare că n'am să spun nimănui, nici lui Maniu. L-am asigurat și l-am respectat, până când, considerând că e interes de stat, producându-se criza, l-am spus lui Maniu:

- Churchill mi-a trimis vorbă prin Ministrul nostru din Elveția, Pella, că înainte să mă decid să semnez, să-i comunic lui Churchill această hotărâre (pe aceeaș cale, Pella, ambasadorul englez în Elveția). Pe de altă parte, ți-a spus Ică de tel(efonul) Ministr(ului) american. L-am oprit și eu (zice Mareșalul care aflase chiar de la Ică) să meargă el – dar a apucat să anunțe că va pleca, ceea ce e mare greșală.

Eu: Este foarte important și eu m'aș fi grăbit să lămuresc lucrul, să văd cât e de serioasă e această comunicare. Când Churchill vorbește așa, anunțându-ne că dacă nu ne grăbim, va fi rău de noi și ne bombardează așa de sălbatic ca să punem condițiile – mi se pare puțin verosimil.

El: Și totuș este așa. Eu trebuie să văd...

Am mai confiat – tot în condițiile de mai sus: Am pus la disp(oziția) anglo-amer(icanilor) aerodromurile noastre. Nu dau nici un răspuns: Pot eu să mă încred.

Eu: (Mărturisesc că eram nițel sdruincinat de această informație). Totuși am continuat: Nu văd folosul amânării. Văd primejdiile întârzierii și nu mai cred că Anglia se gândește și poate să continue vechea ei politică în S(ud)-E(stul) european.

El: Eu cred, și aceasta e politica care ne poate susține aici.

Eu: Noi de aceea am făcut politică alături de Anglia, ca să ne apere de cucerirea Rusiei. Și pacea războiului trecut ne-a dat-o (...). Dar acum lucrurile sunt răsturnate.

Și încep să-i dovedesc de ce nu mai cred în politica echilibrului european tip veac XIX – și în balanța puterilor cu Anglia limbă de cântar. L-a impresionat formula: balanța puterilor, presupune mai multe puteri care să se facă și desfacă ca să se obțină cea mai tare alianță contra celui ce amenință mai mult. Dar aceste "mai multe puteri" nu mai există în Europa. Iar o Anglie așezată și sigură militaricește în fața Rusiei, e de neconceput. A convenit și Mareșalul.

Concluzia mea: Va fi rivalitate între Rusia – Anglia și America, dar Anglia și America nu sunt în măsură să impună Rusiei, azi, punctul lor de vedere. Dovadă cazul Poloniei pentru care Anglia – zice că – a făcut războiul etc. etc. Deci să ne înțelegem direct cu Rușii, punând la curent și explicându-ne și față de aliați – care ne consiliază oficial și public și ne bombardează când ne facem a nu pricepe.

Și am venit la concluzii: Interesul Țării este s'o faceți Dv. ca o tristă consecință a războiului iar noi să formulăm protestul istoric că ni se răpește din pământul străbun, cu sabia la gât. Mai ales partea a II (-a) îl întârătă, se lupta chinuindu-se să afle ieșire și oscilând: (...) prefer să mă retrag în munți cu o parte din armată, rămasă credincioasă, ca Tito – și când or veni Englezii și Americanii să găsească aici un sâmbure pe care să-l desvolte.

Eu, îndrăznind: Lăsați gluma, Domnule Mareșal. La vârsta asta, un fost conducător de stat, haiduc în munte...nu prinde!... Faceți ceea ce logica și necesitățile istorice vă impun.

Am plecat la 12 fără un sfert. Ne-am despărțit fără să pot spune că l-am văzut hotărât. A doua zi, dimineața, venind la mine D(omnu)l Maniu, am început cu impresia: Cred că mareșalul s'a hotărât - își caută ieșirea megalomanului înfrânt în planurile și ambițiile sale. N'aș putea spune că s'a hotărât. Pe trei sferturi, cred că da.

Mărturisesc că nu-mi închipuiam că lucrurile vor evolua așa de vertiginos: în ziua de 23 (a doua zi de convorbirea de mai sus), Mareșalul Antonescu, către seară, era demis și arestat cu Ică Antonescu, Pantazi și Picki Vasiliu... Sic transit...

P(ost) s(criptum). Am încercat să redăm cât mai fidel conversația de mai sus, păstrând însă ordinea logică a discuției. A trebuit să omit parantezele ce obicinuieste a face Mareșalul – întregi digresiuni ce derutează linia logică – de astă dată mai puține – ca să mă trec pe linia principală a discuției.

De pildă: a reînnoit șarja împotriva lui Maniu, arătând ce dificultăți a avut de pe urma lui, ce servicii i-a făcut (când cu aparatele de transmisiuni, agenți de pază contra germanilor, scenele cu Hitler, etc). Mi-a mai spus: Uite, înainte de D(umnea)ta a fost aci Clodius. l-am bătut cu pumnii în masă că așa nu mai merge. Iată aici începutul unui concept de telegr(amă) ce voiam să trimit lui Hitler ca să încep ruptura. Am preferat să-l chem pe Clodius...

Ce mi-a mai spus Maniu pe 24 Aug(ust) seara, ce s'a petrecut la 23 Aug(ust).

După ce i-am povestit eu – el s'a dus la Brătianu. Am trimis de acolo pe Gh. Brătianu la Mareșal – care era în Cons(iliu) de Min(istri) (la Snagov?), ca să verifice impresiile mele și să-l determine definitiv. Gh. Brătianu a venit asigurându-i că după masă merge Mareșalul în audiență să anunțe ruperea de nemți. A mers, dar a spus că el are nevoie de câteva zile înainte de a declara ieșirea din Axă. Regele l-a întrebat: până când?

-Până pe sâmbătă.

-De ce?

-Eu trebuie să previn pe nemți că mă rup.

Regele ar fi spus: asta înseamnă să ne dai pe mânuța nemților. Eu cer să te pronunți azi, altfel sunt nevoit să-ți retrag încrederea. Mareșalul ar fi spus că nu poate să ia act deoarece încrederea lui e de la Națiune și de la fostul Rege Carol. Regele ar fi trecut alături, și a trimis un maior cu câțiva soldați. "Din ordinul M(ajestății) S(ale) sînteți arestat. Urmați-mă". Și Mareșalul i-a urmat. A fost arestat și Ică care era acolo. Regele a chemat pe Picki Vasiliu, care venind a fost arestat de același maior.

Maniu mi-a mai spus tot atunci, joi seara 24 (august) după bombardamentul teribil german – am stat la dr. Rus sub scară – că Mercuri venise la el și Sănătescu cu Dămăceanu să-i ia consimțământul p(entru) guv(ernul) Maniu – M(an)iu a refuzat pe motiv că nu i s'a făcut dovadă că avem suficiență pregătire tehnică spre a rezista nemților. A susținut guv(em) militar. Dămăceanu a spus: să facem guv(ern) militar cu partic(iparea) fără port(ofoliu) a celor 4 șefi din Bloc. Maniu mi-a spus că n'a refuzat categoric. Formula a mers deci la sigur. I(on) M(ihalache): Maniu nu mi-a spus Mercuri la masă întâlnirea cu Sănătescu și Dămăceanu și convorb(irea). Altfel, n'aș fi fost surprins aflând seara de la Radio. Cu o oră înainte de Radio Leucută venise trimis de Maniu să-mi spuie să nu dorm acasă. Leucută știa (mi-a confirmat D(omnu)l Maniu a doua zi joi. Eu nu.

MEMOIRS NOTES (II)

(Summary)

The editors have edited a new chapters from Ion Mihalache's unpublished *Memories*, referring to a different political events: meetings with Iuliu Maniu and Mihai Antonescu (August 11, 1944, August 22, 1944), audience of Marshal Ion Antonescu (August 22, 1944).